

НИКОЛАЙ ХАЙТОВ

КЪМ ВЪРХА

chitanka.info

Стара, съсухрена жена прекопава фасула край реката, а мъжът ѝ сече леските горе по урвения бряг. Мотиката прави звучно и кратко — „тча-а“, „тча-а“, а ехото на двата бряга го препраща удвоено, утроено и от тази звучна гоненица по скалите сякаш чаткат копита. Мъжът също отговаря с „тча-а“, но неговото „тча-а“ е тънко, защото сече с косер, и само тоя неравен диалог съживява притихналия в жегата планински пущинак.

Реката, обикновено буйна и пенлива, се плъхти нечуто в подмолите и кротко заобикаля скалите. Букакът не шуми. Ехтеливите борики по гребена на височините седят кротко, заслушани в дяволските копита.

Мотиката спира. Жената се изправя, обърсва зазноеното си лице и вика нагоре:

— Бре-е-ей, чуваш ли бре, Съботине-е-е?

Косерът замълчава, но глас не идва. Жената мърмори нещо неразбрано, навежда се и джафкането на мотиката продължава.

Мъжът слага косера в пояса и оглежда повалените лески — мъж необръснат, нисичък, с разголени сухи гърди, обрасли с валма от посивели накъдрени косми. Той е осякъл леските, за да прослънчи една круша с кафява лъскава кора.

Съботин присвива очи, поглежда крушата, после поглежда към върха, подпрян от сивобели канари, и тежичко въздъхва. Смята съчките с крак и сяда на земята. Разкопчава завързаната на пояса мешинена кесия, вади присадаческото ножче и бавно започва да го заглажда с чакмака.

Сухият отсечен лай на мотиката продължава да се блъска в скалата, но той не го чува. Гледа в резеца на стоманата, а пред очите му пак върхът. Шестстотин копрали има от дерето до върха — броил ги е и преброявал неведнъж. Сега е застанал на четиристотната, но това не е и половината път, защото всяка копраля оттук нагоре се равнява на две. Издължават се копралите със стръмнината, а краката му стават все по-къси, все по-меки коленете. Пък и крушата се дърпа и се плаши, не желае да върви нагоре... Каква мъка е да изтегляш присадена, опитомена круша от топлите пазви на дерето към върха!... Стотина круши насади, а оцеляха само девет.

Ето я тази, горката — деветата круша, едвам не скъса юздите. Все ѝ е тъжно за градината, все към нея гледа. Навела се е, като че иска

да се поплакне в топлите струи на реката: не нагоре, а надолу иска да върви.

И все пак излезе послушна. Не се разпери, корона не развърна: клоните си тя изостри като мечове, подаде ги срещу вятъра, готова да го наниже, а листата ѝ — ламарина, а не листа... Тая круша беше гордостта на Съботина, в нея беше сладката му надежда — заедно да стигнат горе, на върха. Преди нея вятърът пречупи две, три загинаха в преспите. Тогава Съботин разбра, че е нужна здрава подложка, жилава. Три недели се лута из гората, докато намери едно джудженце крушово, една огризка дива. Бяха я прехапвали кози, говеда я бяха мачкали, ветровете шибали, снеговете затискали. Това беше дърво озлобено, шипесто, същински таралеж, закалено в несгоди, злопаметно. Пренесено на новото си място, то не забрави шибаницата на вятъра. Дълго сдържаната му дива сила премина в питомните стръкчета, които Съботин му присади.

И от прегръдката между питомно и диво се роди плод, три круши, едри и сочни. Едната капна, но двете се запазиха. Старият ги занесе в колибата, тури ги на жълта суха слама, дълго ги гледа и дълго им се радва. Кожицата им беше грапава наистина, опашките къси, дебели, но те бяха едри, сочни плодове и разливаха чудесен аромат.

Този ден беше щастлив. Но бабата го помъти със своята сръдня. Тя влезе, когато двете круши блестяха на дланта му като две малки слънчица. Той ѝ ги поднесе, а тя отблъсна ръката му и се развика:

— Живота ми зарови ти в това дере! Откакто се захвана с тия круши, с тая твоя лудост да ги влачиш из баира — за друго всичко оглуша и занемя! Превърнал си се на вещер... Не ща вече да седя с вампирясан мъж в една колиба! Смачкай тия проклети круши или ще ида в махалата при сина!

Да смачка крушите! По-лесно щеше да смачка сърцето си!

Бабата си отиде и месец не се вести. Нямаше кой да стъкне огъня, бакърчето да разхлопа, да закашля през нощта. Тишината взе да го затиска, да го мъчи самотата. Доця му се да го нахокат макар, но да чуе глас човешки, дума да смени. Добре че бабата се върна. Една вечер вратата скръцна и си влезе. Върна се — мълчалива, укротена. Ех, и сега ръмжи понякога, но не вика, не крещи. Тя в махалата ходи, тя се разправя за трудодни, тя купува и продава, а той, той си знае ножчето.

Остаряло е то, изтрило се е... Огънал се е резецът му, подплашил се от чакмака и годините. Трябва да се смени чакмакът. Много е лют и се втрива. Като бабата: шавне ли езичето ѝ — огън! Ревнува го от крушата. Седмата тя обели, за да изсъхне. Обели я тайно, с нокти, а сетне разправяше, че зачула уж как ревели нататък сърни... За да повярва той, че сърните ѝ огризали кората... Жена! Оня ден, като ѝ се оплака, че го върти лумбагото, а тя вместо да го пожали — сяде го:

— Като се драпаш въз небето, ще върти не, ами ще те различи! Хе-е-е на текезесето бахчите в равното, като те сърби ръката да присаждаш! Ще има поне трудодни!

— Знае баба равното! Горе, бабамоолу, горе на високото! Да побиеш круша до смърчите на върха. В гората да направиш бахча!... Такъв трудоден!

Така ѝ рече той. А тя се вторачи в него и занемя. Сетне чак ѝ дойде глас:

— Ама ти наистина ли... вярно ли, че се надяваш круши от баира да ядеш?

— Ако е за круши, пълно е в градината! — рече той.

— Че тогава защо се препъваш и халосваш?

Той нищо не каза. Замълча. Та как да разправи, че по-сладко е от зрелите круши качването към върха? Че сладостта е в пътя! Какво е преживял из тоя път и прекарал той, докато е мъкнал крушите от стъпало на стъпало, към върха! Девет пъти се е хващал с вятъра за гушата и деветте пъти е надвивал — тоя есенен вятър резлив! Що бльскане даде той в крушата, жулене и стъргане!... Елите прореваха от страх, пропищяха габрите, но крушата не се стъписа: преди да дойде есента, тя, хитрушата, съблече листата си и накара тоя крамолник да бльска не в шума, а в голи пръти! Дървото да накараш да хитрува! — каква сладост има в това, не би могъл да усети оня, който познава на този свят само сладостта на *шекера*!

Лошото е, че и вятърът се научи да хитрува. Ето го, кротува си в храстите, скимти, но Съботин знае, че това е само кратко затишие, маневра. Вятърът ще направи засада горе на скалистия ръб, на прелеза към върха. Там щеше да ги връхлети. За тоя ден трябваше да се пригответи крушата. Две недели по-напред трябваше да я свикне той да си съблича шумата — насилствено!

... Сухият трясък на мотиката спира. Съботин поглежда надолу. Жена му слиза към реката, навярно за да се поплиска. Въздухът трепти, бърмчи като пчела. Два орела кръжат по небето и жално пищят, сякаш пищи земята, налегната от тежките, сивите скали. Време е... няма кой да види. Старият скрива чакмака в кесията и бързо става. Избира от повалените храсти жилава пръчка, окастрия я, пресича върха ѝ и приближава крушата. Озърта се, замахва и... зашибва дървото. Разлетяват се листа, затреперват клоните от внезапното жестоко нападение, посипват се изронени пъпки, тук-там се пробелва кората и задолита фучене, ежат се елите, писъкът на орела стряска задремалите дървеса: „Бият дървото!“ Скалите го повтарят и в тихия доскоро храсталак настъпва истинска тревога. Мъжът не се стряска от това, от скалата не се бои, пет пари не дава за орела. Страх го е само да не види бабата и бърза да обрули всичките листа...

Пръчката свисти, хвърчи обрулената шума... Дано запомни тоя бой дървото, да проумее, че е за добро. Криви се лицето на стареца, не му е лесно да жули своето създание, но ако той го пощади, вятърът ще бъде безпощаден.

Отдолу пак се вика:

— Чуеш ли, бре-е-е!

Жената! Съботин хвърля пръчката и сърдито отговаря:

— Ида, мари!

Тя прекосява градината и влиза в къщи. След малко над покрива започва да дими. Старият полегва, изведнъж почувствувал тежест и умора. Сърцето бие заморено, задавено от кипналата кръв. Валмото на гърдите му леко потреперва, а в ушите му нещо шуми. От някое време, щом сърцето повечко забие, шумът се появява — шум от далечен порой. Мъничко напън и... пороят забучава. Приближава... отшумява, връща се отново, клокочи... Някой ден ще връхлети и — хайде, в голямото, бездънното море!

Трябва да е студено. Усеца се по ледения полъх, дето идва от бученето. Старият притегля доламицата върху разголените си гърди и я слага над сърцето. Пърха! Иска му се да хвърчи, да се качи на върха... И човекът иска да следва сърцето, но сили не достигат, стръмнината пречи, тегли го дерето. Обвесила се е на краката му земята с гранита... Жената... Годиците... Те уж си отиват, отлетяват, а сетне ги усетиш, че са увиснали като прилепи на сърцето — тъмен орляк от месеци и

години, който тежи. Нека си тежи, нека тегли и... тегли и небето. Тегли, та боли.

Иска се на Съботина да стане, да тича нагоре, да достигне върха, преди да е притупало сърцето, но крушата не иска... Не може да търчи... Пък времето бърза и все по-страшен и стръмен става брегът. Вятърът — по-студен, и по-дебели — снеговете... А има дупки да се правят, да се присаждат нови дръвчета. Да се опитомяват и каляват... Да се вразумяват... Докато свърже цветната крушова пътека дерето с върха.

Чудесна е тази бяла цветна пътека, макар и недовършена! Тая бледорозова следа на неговите дни сред сивата, студена мъгла на дивите дървета, храсти и скали. Всяка пролет се появява тази бяла пухкава пяна, като че реката се отбива нагоре въз баира — една река, възнегодувала срещу закона, фукнала към синкавия лед на преспите. Цвят, насочен към леда! Щяха ли да се докоснат, да се допрат върхът и непокорната, разбунтувалата се река?

Синята струйка долу дими. Жената е запалила огъня. Довечера ще седнат двамата край него, ще поядат и помълчат, бабата ще въздъхне и ще каже:

— Жега беше!

— Жега! — щеше да отвърне той.

Главните щяха да пукат, светлината да играе, а те — отново да мълчат. Но бабата щеше да подхване:

— Ще прегори фасула, брей човеко!

— Ще прегори!

— Че ха напой го де, не се залисвай с тия твои круши! Зимъс няма да те хранят те! — щеше да кипне бабата, а Съботин кротко щеше да се съгласи:

— Бива де!

Тя ще се разсърди, ще си легне, а той ще остане да припича табаните и да слухти: на дъжд ли, на пек ли свире вятърът в комина. И да мисли — коя круша утре да премести, коя кога да присади, с колко копрали ще напредне към върха.

... Оттам ли, от върха ли идваше тая хладинка приятна? Гали пръстите, изстудява глезените, сякаш зефирът под дрехата пъпли и се шегува. Сега пак близна китките, духна под ушите, заусуква се около врата... подпъхва крилето си под гърба му, иска да го поднесе нагоре...

Ето че наистина го носи... започва да лети... Земята е под него — зачудена и смирена... ситнеят скалите... Ето и лехата, цветната леха на дните му, неочаквано пораснала, извисена до върха! Колко е чудесно цвят да се целува с леда!

Но откъде долита този шум? Реката ли е придошла? Реката си е долу, мирна; шуми голямата невидима река, клокочи, залива се... гърми! Крилете на зефира отмаляват изведнъж, счупват се и старецът полетява надолу...

... Мръдва само ръката му и се отпуска върху нажежената, напечена земя.

Жената излиза от колибата, отрива брашнени ръце и вика нагоре:
— Съботине-е-е-е. Съботине бре!
Но този път никой не се отзовава.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.